

Ur arbetet

Det ekonomiska innehållet i narodismen och kritiken av den i hr Struves bok

(Marxismens återspeglning i den borgerliga litteraturen)

Med anledning av P STRUVES bok ”Kritiska anmärkningar till frågan om Rysslands ekonomiska utveckling”, S:t Petersburg 1894

Kapitel II

Kritik av narodismens sociologi

Narodismens ”väsen”, dess ”grundidé” ser författaren i ”teorin om Rysslands säregna ekonomiska utveckling”. Denna teori har enligt hans ord ”två huvudkällor: 1) en bestämd lära om den enskilde individens roll i den historiska processen och 2) en direkt övertygelse om att det ryska folket har en specifik nationalkaraktär och nationalanda och ett särskilt historiskt öde” (s 2). I en not till detta ställe påpekar författaren att ”narodismen karakteriseras av helt bestämda sociala ideal”¹ och tillägger att han behandlar narodnikernas ekonomiska världsåskådning längre fram.

Denna karakteristik av narodismens väsen tycks mig fordra en viss korrigerings. Den är alltför abstrakt och idealistisk, den påvisar narodismens härskande teoretiska idéer men visar inte på vare sig dess ”väsen” eller dess ”källa”. Det förblir fullständigt oklart varför de nämnda idealen kombinerades med tron på en säregen utveckling, med en särskild lära om den enskilde individens roll, och varför dessa teorier blivit den ”inflytelserikaste” strömningen i vårt sociala tänkande. Om författaren, då han talar om ”narodismens sociologiska idéer” (rubriken till första kapitlet), likväl inte kunde begränsa sig till rent sociologiska frågor (metoden i sociologin), utan också berörde narodnikernas uppfattningar om den ryska ekonomiska verkligheten, borde han ha visat oss dessa uppfattningars väsen. I den nämnda noten har detta emellertid gjorts endast till hälften. Narodismens väsen består i att den representerar producenternas intressen utifrån småproducentens, småborgarens ståndpunkt. I sin tyska artikel om hr N-ons bok (*Sozialpolitisches Centralblatt*², 1893, nr 1) betecknade hr Struve narodismen som ”nationell socialism” (*Russkoje Bogatstvo*, 1893, nr 12, s 185). I stället för ”nationell” borde han ha sagt ”bonde-” i fråga om den gamla ryska narodismen och ”småborgerlig” i fråga om den nuvarande. Narodismens ”källa” är att småproducenternas klass dominerar i det kapitalistiska Ryssland efter reformen.

Denna karakteristik kräver en förklaring. Uttrycket ”småborgerlig” använder jag inte i ordets vanliga utan i dess politisk-ekonomiska mening. En småproducent, som verkar under varuhushållningens system — det är de två kännetecknen, som bildar begreppet ”småborgare”, Kleinbörger eller, vad som är samma sak, den ryske mesjtjanin. Det omfattar således både bonden och hemarbetaren, som narodnikerna alltid jämställde — och med rätta, ty de är båda producenter, som arbetar för marknaden, och skiljer sig från varandra endast i fråga om varuhushållningens utvecklingsgrad. Vidare gör jag skillnad mellan den gamla³ och den nuvarande narodismen därför att den förra var en i viss mån harmonisk doktrin, som utformats under den epok, då

¹ Uttrycket ”helt bestämda ideal” får naturligtvis inte uppfattas bokstavligt, dvs i den meningen att narodnikerna ”helt bestämt” visste vad de ville. Det skulle vara alldeles oriktigt. ”Helt bestämda ideal” får inte förstås som någonting mera än de omedelbara producenternas ideologi, även om denna ideologi är den mest vaga.

² Socialpolitiskt centralblad — *Red.*

³ Med de gamla narodnikerna avser jag inte dem, som exempelvis var drivkraften i *Otetjestvennye Zapiski*, utan dem som ”gick ut till folket”.

kapitalismen i Ryssland ännu var ytterst svagt utvecklad, då bondehushållningens småborgerliga karaktär ännu inte alls framträtt, då doktrinen praktiska sida var rent utopisk och då narodnikerna skarpt tog avstånd från det liberala ”samhället” och ”gick ut till folket”. Idag är det annorlunda: ingen förnekar längre Rysslands kapitalistiska utvecklingsväg, byns upplösning är ett obestridligt faktum. Av narodismens harmoniska lära med dess naiva tro på ”byalaget” finns ingenting annat än spillror kvar. Vad det praktiska beträffar, så har utopin avlösts av ett alldeles outopiskt program för småborgerliga ”framsteg”, och endast de svulstiga fraserna erinrar om den historiska förbindelsen mellan dessa ynkliga kompromisser och drömmarna om bättre och säregna vägar för fosterlandet. I stället för avståndstagandet från det liberala samhället ser vi den mest rörande intimitet med det. Det är just denna förändring som gör att vi skiljer mellan bondeideologin och småborgarideologin.

Denna korrigerande beträffande narodismens verkliga innehåll är så mycket nödvändigare som hr Struves abstrakta framställning, vilken vi påvisade, är hans största brist. Detta för det första. För det andra kräver ”vissa grundläggande” teser i denna doktrin, som hr Struve inte är bunden av, just att de samhällsliga idéerna skall föras tillbaka på de samhällsekonomiska förhållandena.

Vi skall nu försöka visa att om man inte gör så, är det omöjligt att klargöra för sig ens narodismens rent teoretiska idéer, exempelvis frågan om metoden i sociologin.

Sedan hr Struve påvisat att narodismens lära om en särskild metod i sociologin bäst framställts av herrar Mirtov och Michajlovskij, karakteriserar han denna lära som ”subjektiv idealism” och anför för att styrka detta några ställen ur nämnda personers verk, vid vilka det lönar sig att dröja.

Båda författarna tar som hörnstenen tesen att historien gjorts av ”ensamstående kämpande individer”. ”De enskilda individerna skapar historien” (Mirtov). Michajlovskij uttrycker sig ännu tydligare: ”Den levande individen med alla sina tankar och känslor blir en man som på eget bevåg gör historia. Det är han, och inte någon mystisk kraft, som utstakar målen i historien och driver händelserna emot dem tvärs igenom en rad hinder, som naturens och de historiska betingelsernas spontana krafter ställer i hans väg.” (S 8) Denna tes — att det är de enskilda individerna, som gör historien — är alldeles meningslös ur teoretisk synpunkt. Hela historien består ju av individers aktioner, och det är samhällsvetenskapens uppgift att förklara dessa aktioner, så hänvisningen till ”rätten att ingripa i händelsernas gång” (hr Michajlovskijs ord, citerade av hr Struve, s 8) mynnar ut i en tom tautologi. Särskilt klart framträder detta i hr Michajlovskijs sist anförda tirad. Den levande individen, resonerar han, driver händelserna tvärs igenom en rad hinder, som de historiska betingelsernas spontana krafter reser i hans väg. Vari består då dessa ”historiska betingelser”? Enligt författarens logik består de i sin tur i aktioner av andra ”levande individer”. En djup historiefilosofi, inte sant? Den levande individen driver händelserna tvärs igenom en rad hinder, som andra levande individer reser! Och varför kallas en del levande individers aktioner spontana, medan det om andra heter att de ”driver händelserna” hän emot på förhand uppställda mål? Det är klart att det skulle vara ett nästan hopplöst företag att här söka något teoretiskt innehåll. Hela saken är den att de historiska betingelser, som försåg våra subjektivisterna med material till en ”teori”, var (och är fortfarande) antagonistiska förhållanden, som gav upphov åt expropriation av producenten. Eftersom subjektivisterna var ur stånd att förstå dessa antagonistiska förhållanden, eftersom de var ur stånd att i de senare finna sådana samhällsliga element, som de ”ensamstående individerna” skulle kunna ansluta sig till, inskränkte de sig till att komponera teorier, som tröstade de ”ensamstående” individerna med att historien gjorts av ”levande individer”. Den berömda ”subjektiva metoden i sociologin” ger absolut inte uttryck åt någonting annat än from vilja och dålig uppfattningsförmåga. Detta bekräftas påtagligt av hr Michajlovskijs fortsatta resonemang, som citeras av författaren.

Det europeiska livet, säger hr Michajlovskij, ”tog form precis lika fritt från medvetande och moral som en flod rinner eller ett träd växer i naturen. Floden rinner i den riktning, där den möter det minsta motståndet, sköljer undan det som den kan skölja bort, även om det skulle vara en diamantgruva, och gör en sväng omkring det som den inte kan skölja bort, även om det skulle vara en gödselhög. Slussar, dammar, avlednings- och kringledningskanaler anläggs på initiativ av det mänskliga förnuftet och känslan. Detta förnuft och denna känsla var, kan man säga, frånvarande (? P S) då det nuvarande ekonomiska systemet i Europa uppkom. De befann sig i embryonalt tillstånd, och deras inverkan på tingens naturliga och spontana gång var högst obetydlig.” (S 9)

Hr Struve sätter ett frågetecken, men vi är högst förvånade över att han satte det endast efter ett ord och inte efter alla, så meningslös som hela denna tirad är! Vad är det för snicksnack att säga att förnuftet och känslan var frånvarande vid kapitalismens uppkomst! Vad är då kapitalismen, om den inte består i bestämda förhållanden mellan människorna, och människor som saknar förnuft och känsla känner vi ännu inte till. Och vilken osanning det är att säga att inverkan av de dåvarande ”levande individernas” förnuft och känsla på ”tingens förlopp” var ”högst obetydlig”! Raka motsatsen var fallet. Människor med sunt förnuft och klart medvetande anlade vid den tiden utomordentligt konstfärdiga slussar och dammar, som tvingade de motsträviga bönderna in i den kapitalistiska utsugningens strömfåra; de skapade ytterst slugt uttänkta kringgående kanaler av politiska och finansiella åtgärder, genom vilka den kapitalistiska ackumulationen och den kapitalistiska expropriationen, som inte nöjde sig endast med de ekonomiska lagarnas verkan, svepte fram. Kort sagt: alla dessa hr Michajlovskijs uttalanden är så monstruöst osanna, att de inte bara kan förklaras med teoretiska misstag. De får sin fulla förklaring av den kälkborgerliga ståndpunkt, som denne författare intar. Kapitalismen har redan fullständigt klart avslöjat sina tendenser, den har utvecklat sin inneboende antagonism fullt ut, motsättningen mellan intressena börjar redan anta bestämda former och har t o m återspeglats i den ryska lagstiftningen — men småproducenten står utanför denna kamp. Han är fortfarande genom sitt miniatyrföretag bunden vid det gamla borgerliga samhället och är därför, emedan han förtrycks av det kapitalistiska systemet, ur stånd att förstå de verkliga orsakerna till sitt förtryck och fortsätter att trösta sig med illusionerna att alla olyckor kommer sig av att människornas förnuft och känsla ännu befinner sig i ett ”embryonalt tillstånd”.

”Naturligtvis har”, fortsätter denne småborgarens ideolog, ”människorna alltid strävat efter att på ett eller annat sätt göra sitt inflytande gällande på tingens förlopp.”

”Tingens förlopp” består just i människornas handlingar och ”inflytande”, och inte i någonting annat, så detta är återigen en tom fras.

”Men härvid leddes de av anvisningarna från den mest torftiga erfarenhet och av de primitivaste intressen, och man kan förstå att det var endast ytterst sällan som dessa ledare händelsevis råkade finna den väg, som den moderna vetenskapen och de moderna etiska idéerna anvisar.” (S 9)

Det är en kälkborgerlig moral, som utdömer ”intressenas primitivitet” till följd av sin oförmåga att förknippa sina ”ideal” med några omedelbara intressen; det är ett kälkborgerligt sätt att blunda för den klyvning, som redan ägt rum och som klart återspeglas såväl i den moderna vetenskapen som i de moderna etiska idéerna.

Det är klart att alla dessa egenheter i hr Michajlovskijs resonemang förblir oförändrade också då han övergår till Ryssland. Han ”välkomnar av hela sitt hjärta” de lika besynnerliga påståendena

av en viss hr Jakovlev, att Ryssland är en tabula rasa¹, att det kan börja från början, undvika de andra ländernas misstag etc, etc. Och allt detta sägs i fullt medvetande om att denna tabula rasa fortfarande utgör ett synnerligen säkert fotfäste för representanterna för det ”gammalaristokratiska” systemet, med äganderätt till jorden i stor skala och med kolossala politiska privilegier, och att kapitalismen, med alla dess ”framsteg”, snabbt växer fram på densamma. Småborgaren sluter feigt ögonen för dessa *fakta* och flyr till de oskyldiga drömmarnas rike, drömmer om att ”vi börjar leva nu, då vetenskapen redan bemästrat vissa sanningar och vunnit en viss auktoritet”.

Således framträder klassursprunget till narodismens sociologiska idéer klart redan genom de resonemang av hr Michajlovskij, som hr Struve anför.

Vi kan inte låta bli att vederlägga en anmärkning, som hr Struve riktar mot hr Michajlovskij. ”Enligt hans åsikt”, säger författaren, ”finns inga oöverbärliga historiska tendenser, vilka som sådana å ena sidan skulle tjäna som utgångspunkt och å andra sidan som obligatoriska gränser för individernas och de sociala gruppernas ändamålsenliga verksamhet.” (S 11)

Så talar en objektivist, men inte en marxist (materialist). Mellan dessa begrepp (åsiktssystem) finns en skillnad som man bör dröja vid, emedan den ofullständiga förklaringen av denna skillnad är en av de fundamentala bristerna i hr Struves bok och kommer till uttryck i de flesta av hans resonemang.

Objektivisterna talar om nödvändigheten av en given historisk process; materialisten fastställer exakt den givna samhällsekonomiska formationen och de antagonistiska förhållanden den framkallar. Då objektivisterna söker bevisa nödvändigheten av en given serie av fakta, löper han alltid risken att bli en apologet för dessa fakta; materialisten blottar klassmotsättningarna och fastställer därmed sin ståndpunkt. Objektivisterna talar om ”oöverbärliga historiska tendenser”; materialisten talar om den klass, som ”behärskar” den givna ekonomiska ordningen och därmed ger upphov till den ena eller andra formen av motaktioner från andra klassers sida. Sålunda är materialisten å ena sidan konsekventare än objektivisterna, fullföljer sin objektivism djupare och fullständigare. Han inskränker sig inte till att påvisa nödvändigheten av en process utan klargör exakt vilken samhällsekonomisk formation, som ger denna process dess innehåll, *vilken klass det är* som bestämmer denna nödvändighet. I det givna fallet exempelvis skulle materialisten inte nöja sig med att konstatera de ”oöverbärliga historiska tendenserna” utan skulle visa att det finns vissa klasser, som bestämmer den givna ordningens innehåll och utesluter möjligheten av en lösning utan en aktion av producenterna själva. Å andra sidan innehåller materialismen så att säga ett partisinne, som förpliktar den att vid varje bedömning av händelserna direkt och öppet ställa sig på en bestämd samhällsgrupps ståndpunkt.²

Från hr Michajlovskij övergår författaren till hr Juzjakov, som inte uppvisar någonting självständigt eller intressant. Hr Struve karakteriserar alldeles riktigt hans sociologiska resonemang som ”svulstiga ord” vilka ”saknar varje innehåll”. Det lönar sig att dröja vid en (för narodismen i allmänhet) utomordentligt karakteristisk skillnad mellan hr Juzjakov och hr Michajlovskij. Hr Struve noterar denna skillnad och kallar hr Juzjakov ”nationalist” medan, som han säger, ”all slags nationalism alltid varit helt främmande” för hr Michajlovskij, för vilken enligt hans egna ord ”frågan om folksanningen inte bara omsluter det ryska folket utan hela det arbetande folket i hela den civiliserade världen”. Det tycks mig att bakom denna skillnad

¹ Rent, oskrivet blad — *Red*

² Konkreta exempel på hr Struves ofullständiga tillämpande av materialismen och brist på konsekvens i hans teori om klasskampen kommer att påvisas senare i varje enskilt fall.

framskymtar ännu en återspeglning av den dualistiska situationen för småproducenten, som är ett progressivt element i den mån han — enligt hr Juzjakovs omedvetet träffande uttryck — börjar ”differentiera sig från samhället” och ett reaktionärt element i den mån han kämpar för att bevara sin ställning som småföretagare och strävar att hämma den ekonomiska utvecklingen. Det är därför den ryska narodismen kan förena doktrinens progressiva, demokratiska drag med de reaktionära drag, som väcker sympati hos Moskovskije Vedomosti. Vad de senare beträffar, så tror jag det skulle vara svårt att uttrycka dem på ett markantare sätt än vad hr Juzjakov gjort i följande tirad, som hr Struve återger:

”Bönderna har alltid och allestädes varit de enda bärarna av arbetets rena idé. Tydligt har denna idé också förts fram på den moderna historiens arena av det så kallade fjärde ståndet, stadsproletariatet. Men härvid är de förändringar dess väsen undergått så betydande, att bonden knappast skulle känna igen denna idé som den vanliga grundvalen för sin existens. *Rätten* till arbete, i stället för den heliga *plikten* att äta sitt bröd i sitt anletes svett [det är alltså det som gömmer sig bakom ”arbetets rena idé”! Den rent feodala idén om bondens ”plikt” att skaffa bröd ... för att kunna uppfylla sina skyldigheter? Denna ”heliga” plikt predikas för den arma draghästen, som kuschats och krossats av denna plikt!!¹]; vidare detta framhävande av arbetet och belöningen för detsamma, hela denna agitation om en rättvis belöning för arbetet, alldeles som om inte arbetet självt genom sina frukter skulle skapa denna belöning [”Vad är då detta?”, frågar hr Struve, ”sancta simplicitas² eller någonting annat?” Värre än så. Det är en apoteos över den vid jorden fjättrade underdånige lantarbetaren, som är van att arbeta åt andra för nästan ingenting]; arbetets differentiering från livet till något slags abstrakt (?! P S) kategori, som uttrycks genom så och så många timmars arbete i fabriken och inte har någon annan (?! P S) relation till, ingen förbindelse med arbetarens dagliga intressen [småproducentens rent källborgerliga feghet; han lider emellanåt mycket svårt under den moderna kapitalistiska organisationen, men han fruktar ingenting i världen så mycket som en allvarlig rörelse mot denna organisation av de element, som slutgiltigt ”differentierats” från alla förbindelser med densamma]; och slutligen frånvaron av bofasthet, hem och härd som skapats genom arbetet; det växlande arbetsfältet — allt detta är fullständigt främmande för bondearbetets idé. Den genom arbete skapade, från fäder och förfäder ärvda härden, arbetet, vars intressen fyller hela livet och bygger upp dess moral, kärleken till torvan, som vattnats med många generationers svett — allt detta, som utgör ett oskiljaktigt och utmärkande drag i böndernas livsföring, är fullständigt okänt för arbetarproletariatet, och medan proletariatets liv, även om det är ett arbetsliv, därför byggs upp på den borgerliga moralen (en individualistisk moral, baserad på principen om en förvärvat rätt) eller i bästa fall en abstrakt filosofisk moral, så är det just arbetet, dess logik och dess krav, som ligger till grund för bondemoralen.” (S 18) Här framträder redan i ren form småproducentens reaktionära drag: hans undergivenhet, som får honom att tro att han för evigt är dömd till den ”heliga plikten” att vara draghäst; hans ”från fäder och förfäder ärvda” servilitet; hans bundenhet vid ett individuellt miniatyrföretag, vilket gör att han i sin fruktan för att förlora detta ’avstår t o m från själva tanken på en ”rättvis belöning” och uppträder som fiende till varje ”agitation” och vilket gör honom — till följd av den låga arbetsproduktiviteten och den arbetandes fjättrade vid ett ställe — till en barbar och enbart genom de ekonomiska villkorens kraft nödvändigtvis skapar hans undergivenhet och servilitet. Det måste obetingat räknas vår bourgeois till godo att den brutit ned dessa reaktionära drag; dess progressiva arbete består just i att den slitit av alla de

¹ Författaren vet tydligen inte — som det också ägnar och anstår småborgaren — att det arbetande folket i Västeuropa för länge sedan vuxit ifrån det utvecklingsstadium, då det krävde ”rätt till arbete” och att det numera kräver ”rätt till ledighet”, rätt till vila från det övermåttan tunga arbete, som stympar och trycker ned det.

² Heliga enfald — *Red*

band, som fjättrade de arbetande vid de feodala förhållandena och de feodala traditionerna. De medeltida formerna för utsugningen, vilka doldes under feodalherrens personliga relationer till hans undersåte, den lokale kulakens och uppköparens till de lokala bönderna och hantverkarna, den patriarkaliske, ”anspråkslöse och skäggige miljonärens” till hans ”barn”, och vilka på grund härav gav upphov åt ultrareaktionära idéer — dessa medeltida former ersatte och fortsätter bourgeoisin att ersätta med utsugningen genom ”den europeiskt flotte entreprenören”, en utsugning som är opersonlig, naken och ohöljd och därför krossar absurda illusioner och drömmar. Den har gjort slut på bondens tidigare isolering (”bofasthet”), denne bonde, som inte ville — och inte heller kunde — känna till någonting annat än sin egen lilla jordlapp, och den har, genom att församhälleliga arbetet och i oerhörd grad höja dess produktivitet, börjat att med våld dra in producenten på samhällslivets arena.

Med anledning av detta hr Juzjakovs resonemang säger hr Struve: ”Sålunda dokumenterar hr Juzjakov fullt och klart narodismens rötter i slavofilismen” (s 18) och längre fram, då han sammanfattar sin framställning av narodismens sociologiska idéer, tillägger han att tran på en ”egenartad utveckling för Ryssland” bildar ett ”historiskt band mellan slavofilismen och narodismen” och att därför striden mellan marxisterna och narodnikerna är en ”naturlig fortsättning på meningsskiljaktigheterna mellan slavofilerna och zapadnikerna” (s 29). Jag tycker att den sista satsen måste korrigeras. Det är obestriddigt att narodnikerna i högsta grad gör sig skyldiga till hemmagjord patriotism av allra sämsta slag (hr Juzjakov t ex). Lika obestriddigt är det att ignorerandet av Marx' sociologiska metod och hans behandling av de frågor som gäller de direkta producenterna för de ryssar, som vill representera dessa omedelbara producenters intressen, är liktydigt med att de blir fullständigt främmande för den västeuropeiska ”civilisationen”. Narodismens kärna ligger emellertid djupare: den ligger inte i läran om den egenartade utvecklingen och inte i slavofilismen, utan i representationen av den ryske småproducentens intressen och idéer. Därför fanns det också bland narodnikerna skriftställare (och de var de bästa bland narodnikerna), vilka, såsom också hr Struve erkände, inte hade någonting gemensamt med slavofilismen och vilka t o m erkände att Ryssland slagit in på samma väg som Västeuropa. Genom sådana kategorier som slavofilism och zapadism kan man aldrig orientera sig i den ryska narodismens frågor. Narodismen återspeglade ett sådant faktum i det ryska livet som nästan fullständigt saknades under den epok, då slavofilismen och zapadismen utformades, nämligen motsättningen mellan arbetets och *kapitalets* intressen. Den återspeglade detta *faktum* genom prismet av småproducentens livsvillkor och intressen och därför återspeglade den det på ett förvrängt och fejt sätt och skapade en teori som inte framhöll motsättningarna mellan de samhälleliga intressena utan sterila förhoppningar om en annan utvecklingsväg. Det är vår uppgift att korrigera detta fel hos narodismen, att visa vilken samhällsgrupp som kan bli den verkliga representanten för de omedelbara producenternas intressen.

Låt oss nu övergå till andra kapitlet i hr Struves bok.

Författaren har följande plan för framställningen: först påvisar han de allmänna synpunkter, som föranleder oss att anse materialismen vara den enda riktiga metoden för samhällsvetenskapen; sedan ger han en framställning av Marx' och Engels' åsikter och till sist tillämpar han de slutsatser han kommit till på vissa företeelser i det ryska livet. På grund av den särskilda betydelse ämnet för detta kapitel har, skall vi försöka att utförligare analysera dess innehåll och notera alla de punkter som framkallar invändningar.

Författaren börjar med det fullkomligt berättigade påpekandet att en teori, som reducerar den samhälleliga processen till handlingar av ”levande individer”, som ”sätter sig mål” och ”driver på

händelserna”, är resultatet av ett missförstånd. Ingen har givetvis någonsin tänkt på att tillskriva ”en social grupp en existens oberoende av de individer, som bildar den” (s 31), men saken är den att ”den konkreta individen är en produkt av alla tidigare levande och samtida individer, dvs av en samhällsgrupp” (s 31). Låt oss klargöra författarens tankegång. Historien görs, resonerar hr Michajlovskij, av ”den levande individen med alla hans tankar och känslor”. Alldeles riktigt. Men vad är det som bestämmer dessa ”tankar och känslor”? Kan man på allvar förfäktat den meningen, att de uppstår av en tillfällighet och inte med nödvändighet framgår av den givna samhälleliga miljön, vilken tjänar som material, som objekt för individens andliga liv och återspeglas i hans ”tankar och känslor” antingen positivt eller negativt, i representationen av den ena eller andra samhällsklassens intressen? Och vidare: enligt vilka kännetecken skall vi bedöma de reella individernas reella ”tankar och känslor”? Det är klart att det bara kan finnas ett enda sådant kännetecken: dessa individers handlingar och eftersom vi endast sysselsätter oss med sociala ”tankar och känslor”, så bör man tillägga: individernas *samhälleliga handlingar*, dvs *sociala fakta*. ”Då vi skiljer den samhälleliga gruppen från individen”, säger hr Struve, ”så menar vi med den förra alla de olika inbördes handlingarna mellan individerna, vilka uppstår på det sociala livets grundval och tar objektiv form i vanor och rätt, i seder och moral, i religiösa föreställningar.” (S 32) Med andra ord: den materialistiske sociologen, som gör bestämda samhälleliga förhållanden mellan människorna till föremål för sin undersökning, undersöker därmed också de reella *individer*, ur vilkas handlingar dessa förhållanden just bildas. Den subjektive sociologen, som påstår sig i sitt resonemang utgå från ”levande individer”, börjar i själva verket med att förläna dessa individer sådana ”tankar och känslor”, som han anser rationella (ty genom att isolera sina ”individer” från den konkreta samhällssituationen berövade han sig själv möjligheten att undersöka deras verkliga tankar och känslor), dvs han ”börjar med en utopi”, vilket hr Michajlovskij också var tvungen att erkänna.¹ Och då vidare denne sociologs egna föreställningar om vad som är rationellt återspeglar (utan att han själv är medveten om det) den givna sociala miljön, så återspeglar de slutsatser han drar av sina resonemang, vilka synes honom vara en ”ren” produkt av ”modern vetenskap och moderna etiska idéer”, i själva verket endast ... kälkborgerlighetens ståndpunkt och intressen.

Denna sista punkt — dvs att en särskild sociologisk teori om individens roll eller om den subjektiva metoden ersätter den kritiska materialistiska undersökningen med en utopi — är särskilt viktig, och då hr Struve förbigått den, är det på sin plats att dröja litet vid den.

Låt oss som illustration ta narodnikernas gängse resonemang om hemarbetaren. Narodnikerna skildrar hemarbetarens eländiga läge, hans torftiga produktion, den monstruösa utsugning han är utsatt för från uppköparens sida, som stoppar lejonparten av produkterna i egen ficka och ger producenten ett par styver för en arbetsdag på 16-18 timmar, och drar slutsatsen att produktionens ynkliga nivå och utsugningen av hemarbetarens arbete är en dålig sida hos det nuvarande systemet. Men hemarbetaren är ingen lönarbetare, och det är en god sida. Den goda sidan bör bibehållas och den dåliga sidan avskaffas, och för detta ändamål bör man organisera arteler för hemarbetarna. Detta är narodnikernas resonemang i renodlad form.

Marxisten resonerar annorlunda. Då han gjort sig bekant med en näringsgrens läge, uppstår hos honom inte bara frågan huruvida det är gott eller dåligt, utan också frågan hur denna näringsgren är organiserad, dvs hurdana förhållandena mellan hemarbetarna vid framställningen av den givna produkten är *och varför de är just sådana och inte annorlunda*. Och han ser att denna organisation är varuproduktion, dvs produktion av *isolerade* producenter, som är förbundna med varandra genom *marknaden*. Den enskilde producentens produkt, som är avsedd för förbrukning

¹ *Verk*, b III, s 155: ”Sociologin måste börja med en viss utopi.”

genom andra, kan nå konsumenten och ge producenten rätt att erhålla en annan samhällelig produkt endast sedan den antagit *penningform*, dvs sedan den först undergått en samhällelig omräkning såväl i kvalitativt som -i kvantitativt avseende. Och denna omräkning äger rum bakom ryggen på producenten, genom marknadens fluktuationer. Dessa marknadsfluktuationer, som är okända för producenten och oberoende av honom, kan inte undgå att förorsaka olikhet mellan producenterna och måste skärpa denna olikhet, eftersom de ruinerar en del och förser en annan del med pengar, dvs en produkt av *samhälleligt* arbete. Härmed klargörs också orsaken till penninginnehavarens, uppköparens makt: den består i att bland hemarbetarna, som lever från den ena dagen till den andra, allra högst från den ena veckan till den andra, är han den ende som har pengar, dvs produkten av tidigare *samhälleligt* arbete, som i hans händer blir *kapital*, ett verktyg för att tillägna sig andra hemarbetares merprodukt. Därför är det, sammanfattar marxisten, under ett sådant system av den samhällliga hushållningen absolut oundvikligt att producenten exproprieras och utsugs och absolut oundvikligt att de egendomslösa underordnas de besittande samt att den motsättning mellan deras intressen uppkommer, som levererar innehållet i det *vetenskapliga* begreppet *klasskamp*. Och följaktligen ligger det alls inte i producentens intresse att dessa motsatta element försonas, utan det ligger tvärtom i hans intresse att dessa motsättningar utvecklas och att medvetandet om dessa motsättningar utvecklas. Vi ser att varuhushållningens tillväxt också hos oss i Ryssland leder till en sådan utveckling av motsättningarna: allt efter som marknaden utvidgas och produktionen växer, förvandlas handelskapitalet till industrikapital. Den maskinella industrin, som slutgiltigt förstör den isolerade småproduktionen (den har redan radikalt undergrävts genom uppköparen), församhälleligar arbetet. Systemet Plusmacherei, som i hemindustrin maskeras av hemarbetarens skenbara självständighet och det skenbart tillfälliga i uppköparens makt, blir nu klart och fullständigt blottlagt. "Arbetet", som också i hemindustrin deltog i "livet" endast därigenom att det skänkte uppköparna merprodukten, har nu slutgiltigt "differentierats från livet" i det borgerliga samhället. Detta samhälle vräker bort det fullständigt öppet och följer till det yttersta sin grundläggande princip, nämligen att producenten kan erhålla medel till livsuppehälle endast om han kan finna en innehavare av pengar, som benäget samtycker till att tillägna sig merprodukten av hans arbete. Och det som hemarbetaren (och hans ideolog narodniken) inte kunde förstå, nämligen den djupa klasskaraktären hos den ovannämnda motsättningen, blir av sig självt klart för producenten. Det är därför som hemarbetarens intressen kan representeras endast av denne avancerade producent.

Låt oss nu jämföra dessa resonemang utifrån deras sociologiska metod.

Narodniken försäkrar att han är realist. "Historien görs av levande individer", och jag, förklarar han, börjar också med "känslorna" hos hemarbetaren, som är negativt inställd till det nuvarande systemet, och med hans tankar om upprättandet av ett bättre system, medan marxisten resonerar om något slags nödvändighet och oundviklighet; han är mystiker och metafysiker.

Det är sant, svarar denne mystiker, att historien görs av "levande individer" — och då jag undersökte frågan om varför samhällsförhållandena i hemindustrin tagit en sådan form och inte någon annan (ni har inte ens ställt denna fråga!), så undersökte jag faktiskt just *hur* de "levande individerna" *gjort sin historia* och fortsätter att göra den. Och jag hade i mina händer ett säkert kriterium på att jag har att göra med "levande", verkliga individer med *verkliga* tankar och känslor: detta kriterium var att deras "tankar och känslor" redan tagit sig uttryck i handlingar, skapat bestämda samhällsförhållanden. Jag säger visserligen aldrig att "historien görs av levande individer" (därför att jag tycker att detta är en tom fras), men då jag undersöker de verkliga samhällsförhållandena och deras verkliga utveckling, så undersöker jag just produkten av levande individens verksamhet. Men när ni talar om "levande individer", så tar ni i själva verket till utgångspunkt inte en "levande individ" med de "tankar och känslor" som i verkligheten

framkallas genom hans levnadsförhållanden, det givna systemet av produktionsförhållanden, utan en marionett och proppar dess huvud fullt med era egna ”tankar och känslor”. Man förstår att en sådan sysselsättning endast resulterar i oskyldiga drömmar; livet går på sidan om er, och ni går på sidan om livet.¹ Och inte nog med det: se efter *vad* det är ni proppar i huvudet på denne marionett och vilka åtgärder ni propagerar. Då ni rekommenderade artelen åt de arbetande såsom den ”väg, som den moderna vetenskapen och de moderna etiska idealen anvisar”, var det en liten omständighet, som undgick er uppmärksamhet: vår samhällseliga hushållnings hela organisation. Eftersom ni inte förstod att detta är en kapitalistisk hushållning, observerade ni inte att *på denna basis* kommer alla möjliga arteler att förbli ynkliga palliativ, som inte i minsta mån undanröjer vare sig koncentrationen av produktionsmedlen, pengarna inbegripna, i händerna på en minoritet (denna koncentration är ett obestridligt faktum) eller den fullständiga utarmningen av befolkningens väldiga massa — palliativ, som i bästa fall kommer att höja endast en handfull enskilda hemarbetare till småbourgeoisins nivå. Ni förvandlas från de arbetandes ideolog till småbourgeoisies ideolog.

Låt oss emellertid återvända till hr Struve. Sedan han påvisat det innehållslösa i narodnikernas resonemang om ”individen”, fortsätter han: ”Att sociologin i själva verket alltid strävar att föra individualitetens element tillbaka på sociala källor bekräftas av varje försök att förklara en eller annan stör fas i den historiska evolutionen. Så snart det är fråga om en 'historisk individ' eller en 'stor man', framträder ständigt en strävan att presentera honom som 'bäraren' av en bestämd epoks anda, som representant för sin tid, och hans handlingar, hans framgångar och misslyckanden framställs som nödvändiga resultat av tingens hela föregående förlopp.” (S 32) Denna allmänna tendens hos varje försök att *förklara* sociala företeelser, dvs att skapa en samhällsvetenskap, ”har fått ett markant uttryck i läran om klasskampen såsom den samhällseliga evolutionens grundläggande process. Sedan individen kastats överbord, måste man finna något annat element. Ett sådant element visade sig den sociala gruppen vara.” (S 33) Hr Struve har fullkomligt rätt, då han säger att teorin om klasskampen så att säga kröner sociologins allmänna strävan att föra ”individualitetens element tillbaka på sociala källor”. Än mer, teorin om klasskampen fullföljer för första gången denna strävan så fullständigt och konsekvent, att den höjer sociologin till vetenskapens nivå. Detta uppnåddes genom den materialistiska definitionen av begreppet ”grupp”. I och för sig är detta begrepp fortfarande alltför obestämt och godtyckligt: religiösa, etnografiska, politiska, juridiska och andra företeelser kan också betraktas som kriterier för att åtskilja ”grupperna”, Det finns inget säkert tecken, enligt vilket man inom vart och ett av dessa områden skulle kunna skilja de olika ”grupperna” från varandra. Men teorin om klasskampen är en kolossal vinning för samhällsvetenskapen just därför att den fastställer metoderna för att absolut exakt och bestämt föra det personliga tillbaka på det sociala. För det första har denna teori utarbetat begreppet *samhällsekonomisk formation*. Den tog som utgångspunkt ett faktum, som är grundläggande för all mänsklig samlevnad, nämligen sättet att förvärva medel till livsuppehälle, och förknippade därmed de förhållanden mellan människorna, som uppstår under inflytandet av de givna sätten att förvärva medel till livsuppehälle, samt påvisade att systemet av dessa förhållanden (”produktionsförhållanden” enligt Marx' terminologi) utgör den grundval för samhället, som ikläder sig politiska och rättsliga former och bestämda tendenser i det sociala tänkandet. Enligt Marx' teori är varje sådant system av produktionsförhållanden en särskild social organism, vars uppkomst, funktion och övergång till en högre form, dess förvandling till en annan social organism styrs av särskilda lagar. Denna teori tillämpade på samhällsvetenskapen

¹ ”Praktiken skär sönder den” (”möjligheten till en ny historisk väg”) ”skoningslöst”; ”den minskas dag för dag, kan man säga” (hr Michajlovskijs ord, citerade av P Struve, s 16). Vad som minskar är naturligtvis inte en ”möjlighet”, som aldrig funnits, utan illusionerna. Och det är bara bra att de gör det.

det objektiva, allmänt vetenskapliga kriteriet av upprepning, vilket enligt subjektivisternas mening inte kunde tillämpas på sociologin. De resonerade just så, att de sociala fenomenen är så oerhört komplicerade och så olikartade, att det är omöjligt att studera dessa företeelser utan att skilja de viktiga från de mindre viktiga, och att ett sådant åtskiljande kräver en "kritiskt tänkande" och "moraliskt utvecklad" individs ståndpunkt — och på detta sätt kom de lyckligt och väl därhän att de förvandlade samhällsvetenskapen till en rad predikningar om kälkborgerlig moral, vilken vi sett prov på hos hr Michajlovskij, som filosoferade om historiens olämplighet och om den väg, som leds av "vetenskapens ljus". Det var just dessa resonemang som Marx' teori skar av intill roten. Skillnaden mellan det viktiga och det mindre viktiga ersätts med skillnaden mellan samhällets ekonomiska struktur såsom innehållet och den politiska och ideologiska *formen*. Själva begreppet ekonomisk struktur förklarades exakt genom en vederläggning av åsikterna hos de tidigare ekonomerna, som såg naturens lagar, där det endast finns plats för lagarna för ett särskilt, historiskt bestämt system av produktionsförhållanden. Subjektivisternas resonemang om ett "samhälle" i allmänhet, resonemang som var innehållslösa och inte gick utöver de kälkborgerliga utopierna (emedan inte ens möjligheten av att sammanfatta de mest olika sociala system i särskilda slag av sociala organismer klargjordes) ersattes av en undersökning av bestämda former för samhällets struktur. För det andra blev de "levande individernas" handlingar inom gränserna för varje sådan samhällsekonomisk formation, handlingar som är oändligt olikartade och, som det förefaller, inte underkastar sig någon systematisering, sammanfattade och förda tillbaka på handlingar av grupper av individer, som skilde sig från varandra i fråga om den roll de spelade i produktionsförhållandenas system, i fråga om produktionsvillkoren och följaktligen i fråga om levnadsförhållandena, i fråga om de intressen som bestämdes av dessa förhållanden — kort sagt på handlingarna av klasser, vilkas kamp bestämde samhällsutvecklingen. Detta vederlade den barnsligt naiva, rent mekaniska uppfattning av historien som omfattades av subjektivisterna, som nöjde sig med den intetsägande tesen att historien görs av levande individer och som vägrade att analysera vilken social miljö, som bestämde deras handlingar och exakt hur den gjorde det. Subjektivismen ersattes med den uppfattningen att den sociala processen är en naturhistorisk process, och utan denna uppfattning kunde det naturligtvis inte finnas någon samhällsvetenskap. Hr Struve anmärker alldeles riktigt att "ignorerandet av individen i sociologin, eller rättare sagt, dess avlägsnande från sociologin, egentligen är ett specialfall av strävan till vetenskaplig kunskap" (s 33), att "individualiteter" inte bara existerar i den andliga utan också i den fysiska världen. Hela saken är den att "individualiteternas" reducerande till bestämda allmänna lagar för länge sedan slutförts för den fysiska världens vidkommande, medan det för det sociala områdets vidkommande bestämt fastställdes först genom Marx' teori. En annan invändning av hr Struve mot de ryska subjektivisternas sociologiska teori är att, förutom alla de ovannämnda argumenten, "sociologin *under inga omständigheter* kan erkänna det, som vi kallar individualitet, såsom ett primärt faktum, emedan själva begreppet individualitet [vilket inte erhåller någon vidare förklaring] och det faktum, som motsvarar detsamma, är resultatet av en långvarig social process" (s 36). Detta är en mycket sann tanke, vilken man så mycket hellre bör dröja vid, som författarens argumentation innehåller vissa oriktigheter. Han citerar *Simmels* åsikter vilken, som han påstår, i sin bok "Om social differentiering" bevisat det direkta ömsesidiga beroendet mellan individens utveckling och differentieringen av den grupp, som denna individ tillhör. Hr Struve ställer denna sats mot hr Michajlovskijs teori om det omvända beroendet mellan individens utveckling och samhällets differentiering ("heterogenitet"). "I en odifferentierad miljö", invänder hr Struve, "blir individen 'harmoniskt hel' ... i sin homogenitet och opersonlighet ... En reell individ kan inte vara en 'totalitet av alla drag, som är utmärkande för den mänskliga organismen i allmänhet', helt enkelt därför att en sådan fullhet av innehåll överstiger en reell individs krafter." (S 38-39) "För att

individens skall kunna vara differentierad, måste den befinna sig i en differentierad miljö.” (S 39)

Det framgår inte klart av denna framställning, hur Simmel egentligen formulerat frågan och hur han argumenterar. Men i hr Struves återgivning lider frågeställningen av samma brist, som vi finner också hos hr Michajlovskij. Abstrakt resonemang om på vilket sätt individens utveckling (och välstånd) är beroende av samhällets differentiering är absolut ovetenskapligt, ty det går inte att fastställa något ömsesidigt förhållande, som passar varje form av samhällsstruktur. Själva begreppen ”differentiering”, ”heterogenitet” osv får fullständigt olika betydelse, beroende av på vilken särskild social miljö de tillämpas. Herr Michajlovskijs grundläggande fel består just i den abstrakta dogmatismen i hans resonemang, som söker omfatta ”framåtskridandet” i allmänhet i stället för att undersöka det konkreta ”framåtskridandet” i någon konkret samhällsformation. När hr Struve uppställer sina egna allmänna (ovan anförda) teser i motsättning till hr Michajlovskij, upprepar han dennes misstag, då han inte skildrar och förklarar det konkreta framåtskridandet utan flyr till de dimmiga och obevisade dogmernas område. Låt oss ta ett exempel: ”Individens harmoniska helhet bestäms till sitt innehåll av utvecklingsgraden, dvs gruppens differentiering”, säger hr Struve och kursiverar denna sats. Vad skall då här förstås med gruppens ”differentiering”? Har livegenskapens upphävande förstärkt eller försvagat denna ”differentiering”? Hr Michajlovskij besvarar frågan på sistnämnda sätt (”Vad är framåtskridande?”); hr Struve skulle antagligen ha besvarat den på förstnämnda sätt, med åberopande av den ökade samhälleliga arbetsdelningen. Den ene tänkte på avskaffandet av ståndskillnaderna; den andre på skapandet av ekonomiska skillnader. Termen är som ni ser så obestämd, att den kan anpassas till motsatta ting. Ett annat exempel. Övergången från kapitalistisk manufaktur till maskinell storindustri skulle kunna betraktas som en minskning av ”differentieringen”, ty den detaljerade arbetsdelningen mellan specialiserade arbetare upphör. Det kan emellertid inte råda något tvivel om att förutsättningarna för individens utveckling är betydligt gynnsammare (för arbetaren) just i det senare fallet. Slutsatsen av detta är att redan själva frågeställningen är oriktig. Författaren erkänner själv att det också finns en antagonism mellan individen och gruppen (om vilket också hr Michajlovskij talar). ”Men livet”, tillägger han, ”formas aldrig av *absoluta* motsättningar: i livet är allting *flytande* och *relativt*, och samtidigt befinner sig alla de enskilda sidorna i ett tillstånd av ständig växelverkan.” (S 39) Om det är så, varför var det då nödvändigt att tala om absoluta ömsesidiga förhållanden mellan gruppen och individen — förhållanden som inte hänför sig till en noga fastställd tidpunkt i en bestämd samhällsformations utveckling? Varför kunde inte hela argumenteringen hänföras till frågan om den konkreta utvecklingsprocessen i Ryssland? Författaren har gjort ett försök att formulera frågan på detta sätt, och om han hade fullföljt det konsekvent, skulle hans argumentering vunnit mycket härpå. ”Det var endast arbetsdelningen - detta mänsklighetens syndafall enligt hr Michajlovskijs lära — som skapade förutsättningarna för utvecklingen av den. 'individ', i vars namn hr Michajlovskij med rätta protesterar mot de moderna formerna för arbetsdelningen.” (S 38) Det är förträffligt sagt; han borde bara i stället för ”arbetsdelningen” ha sagt ”kapitalismen” och t o m ännu snävare *den ryska kapitalismen*. Kapitalismens progressiva betydelse består nämligen i att den förstört de tidigare snäva villkoren för människans liv, vilka fördummade och hindrade producenterna att ta sitt öde i egna händer. Handelsförbindelsernas och världsutbytetts kolossala utveckling, de ständiga omflyttningarna av väldiga massor av befolkningen krossade släktens, familjens, den territoriella gemenskapens urgamla fjättrar och skapade den mångskiftande utveckling, de ”olikartade talanger” och de ”rika samhälleliga förhållanden”¹ som spelar en så stor roll i västs moderna historia. I Ryssland framträdde denna process med full styrka under epoken efter reformen, då de urgamla arbetsformerna bröt samman mycket snabbt

¹ Karl Marx, *Der achtzehnte Brumaire*, S. 98 usw.

och den främsta platsen intogs av köp och försäljning av arbetskraft, varigenom bonden rycktes bort från den patriarkaliska, halvfeodala familjen, från landsbygdens förslöande miljö och varigenom de halvfeodala formerna för tillägnandet av mervärde ersattes av rent kapitalistiska former. Denna ekonomiska process återspeglades på det sociala området av en ”allmänt ökad känsla för individen”, av att *raznotjintserna*¹ trängde ut godsägarnas klass ur ”samhället”, av ett häftigt krig i litteraturen mot de absurda medeltida restriktionerna för individen osv. Narodnikerna kommer antagligen inte att förneka, att det just var Ryssland efter reformen som åstadkom denna ökade känsla för individen, för det egna värdet. Men de ställer inte sig själva frågan vad det var för materiella betingelser som ledde till detta. Något sådant skulle givetvis inte ha kunnat äga rum under livegenskapen, och så välkomnar då narodniken den ”befriande” reformen utan att märka att han hemfaller åt samma kortsynta optimism som de borgerliga historikerna, om vilka Marx sade att de betraktade bondereformen genom ”emancipationens” *clairobscur*² utan att märka att denna ”emancipation” endast bestod i att en form ersattes av en annan, att den feodala merprodukten ersattes av det borgerliga mervärdet. Precis samma sak har inträffat i vårt land. Det var just det ”gammalaristokratiska” hushållningssystemet, som fjättrade befolkningen vid en viss plats, splittrade den i smågrupper av de enskilda storgodsägarnas underlydande och tryckte ned individen. Vidare var det just kapitalismen som befriade individen från alla feodala fjättrar, gjorde honom självständig i förhållande till marknaden, gjorde honom till en varuägare (och som sådan lika med andra varuägare) och åstadkom den ökade känslan för individen. Att herrar narodniker fariseiskt förfasar sig när de hör talas om den ryska kapitalismens progressiva natur beror endast på att de inte reflekterar över de materiella förutsättningarna för dessa ”framåtskridandets välsignelser”, som är utmärkande för Ryssland efter reformen. När hr Michajlovskij börjar sin ”sociologi” med ”individen”, som protesterar mot den ryska kapitalismen såsom Rysslands tillfälliga och temporära avvikelser från den rätta vägen, klår han redan här sig själv, eftersom han inte förstår att det endast och allenast var kapitalismen som skapade de förutsättningar, som möjliggjorde denna individens protest. Detta exempel visar än en gång hur hr Struves argumentation behöver korrigeras. Frågan borde helt och hållet ha förts över på den ryska verklighetens grundval, på grundvalen av ett klagande av det som är, och varför det är just så och inte annorlunda: det var inte för ro skull narodnikerna byggde hela sin sociologi på ett resonemang om vad som ”kunde vara” i stället för på en analys av verkligheten; de kunde inte undgå att se att verkligheten skoningslöst krossar deras illusioner.

Författaren avslutar sin undersökning av teorin om ”individerna” med följande formulering: ”För sociologin är individen en funktion av miljön”, ”individen är här ett formellt begrepp, vars innehåll framträder vid en undersökning av den sociala gruppen.” (S 40) Den sista jämförelsen framhäver särskilt bra motsättningen mellan subjektivismen och materialismen: när subjektivisterna talade om ”individen”, bestämde de detta begrepps innehåll (dvs denna individs ”tankar och känslor”, hans sociala handlande) *a priori*, dvs de smugglade in sina utopier i stället för ”en undersökning av den sociala gruppen”.

En annan ”viktig sida” hos materialismen, fortsätter hr Struve, ”består i att den ekonomiska materialismen underordnar idén under faktum, medvetandet och börtat under varat” (s 40). ”Underordnar” betyder naturligtvis i detta fall att anvisa den en underordnad plats vid förklaringen av de samhälleliga företeelserna. Såsom subjektivister gör narodnikerna alldeles tvärtom: i sina resonemang utgår de från ”ideal” utan att tänka på att dessa ideal endast kan

¹ *Raznotjintser*, bildade människor av icke adlig härkomst. De kom från olika stånd: köpmännen, prästerskapet, småborgerskapet och bönderna. — *Red*

² *Ljusdunkel* — *Red*

utgöra en viss återspeglning av verkligheten och följaktligen måste verifieras genom fakta, baseras på fakta. Utan en förklaring kommer för övrigt den sista satsen att vara obegriplig för narodniken. Hur hänger det ihop, tänker han, idealen måste bedöma fakta, visa hur de skall förändras, pröva dem, men inte prövas av fakta. För narodniken, som är van att sväva bland molnen, förefaller detta senare att vara en kompromiss med fakta. Låt oss förklara saken.

Det faktum att det förekommer en ”hushållning på andras bekostnad”, att det finns utsugning, kommer alltid att såväl hos de utsugna som hos enskilda ”intellektuella” ge upphov till ideal, som står i motsättning till detta system.

Dessa ideal är utomordentligt värdefulla för marxisten; endast på basis av dessa ideal polemiserar han mot narodismen, han polemiserar uteslutande beträffande uppbyggandet av dessa ideal och deras förverkligande.

Narodniken anser det vara tillräckligt att konstatera det faktum, som ger upphov till dessa ideal, att därefter hänvisa till idealets berättigande utifrån den ”moderna vetenskapen och de moderna etiska idéerna” (och han förstår inte att dessa ”moderna idéer” endast innebär eftergifter av den västeuropeiska ”allmänna opinionen” för den nya kraft, som håller på att växa fram) och att sedan ropa till ”samhället” och till ”staten”: trygga, skydda, organisera!

Marxisten utgår från samma ideal, men han jämför det inte med den ”moderna vetenskapen och de moderna etiska idealen”¹ utan *med de existerande klassmotsättningarna*, och därför formulerar han det inte som ett krav av ”vetenskapen” utan som ett krav av en bestämd klass, ett krav som framkallas genom bestämda samhällsförhållanden (vilka måste underkastas en objektiv undersökning) och som kan uppnås endast till följd av vissa egenskaper hos dessa förhållanden. Om idealen inte *på detta sätt* baseras på fakta, så kommer de att förbli fromma önskningar utan några chanser att accepteras av massorna och följaktligen att förverkligas av dem.

Sedan hr Struve på detta sätt påpekat de allmänna teoretiska satsen, som gör att materialismen måste erkännas som den enda riktiga metoden för samhällsvetenskapen, övergår han till en framställning av Marx' och Engels' åsikter, varvid han företrädesvis citerar den senares verk. Detta är en synnerligen intressant och lärorik del av boken.

Ytterst riktigt är författarens påpekande att man ”ingenstädes påträffar en sådan bristande förståelse för Marx som bland de ryska publicisterna” (s 44). Som exempel anförs framför allt hr Michajlovskij, som betraktar Marx' ”historisk-filosofiska teori” endast som en förklaring till det ”kapitalistiska systemets genesis”; Hr Struve protesterar med fullt fog mot detta. Det är också i verkligheten ett i högsta grad karakteristiskt faktum. Hr Michajlovskij har skrivs om Marx många gånger, men han har aldrig ens så mycket som gjort en antydning om det förhållande, i vilket *Marx' metod* står till den ”subjektiva metoden i sociologin”. Hr Michajlovskij har skrivit om Kapitalet och deklarerat sin ”solidaritet” (?) med Marx' ekonomiska lära, men har exempelvis med fullständig tystnad förbigått frågan om huruvida inte subjektivisterna i Ryssland följer den metod, som tillämpades av Proudhon, vilken önskade göra om varuhushållningen i överensstämmelse med sitt rättviseideal.² Vari skiljer sig detta kriterium (på rättvisan — justice éternelle) från hr Michajlovskijs kriterium — ”den moderna vetenskapen och de moderna etiska idéerna”? Och varför bestred inte hr Michajlovskij, som alltid så energiskt protesterade mot att

¹ I sin bok *Herrn E. Dührings Umwälzung der Wissenschaft* (Herr Eugen Dührings omvälvning av vetenskapen /Anti-Dühring/ — Red) gör Engels den träffande anmärkningen att detta är den gamla psykologiska metoden: att inte jämföra sitt begrepp med det faktum, som det återspeglar, utan med ett annat begrepp, ett avtryck av ett annat faktum.

² *Das Kapital*, I. B., 2-te Aufl., S. 62, Anm. 38

samhällsvetenskapernas metod identifieras med naturvetenskapernas metod, Marx' förklaring att denna Proudhons metod är precis lika absurd som om en kemist i stället för att ”undersöka de verkliga lagarna för ämnesomsättningen” skulle vilja omgestalta denna omsättning enligt ”affinitetens” lagar? Varför bestred han inte Marx' åsikt att samhällsprocessen är en ”naturhistorisk process”? Det kan inte förklaras med bristande kunskaper i litteraturen: här handlar det uppenbart om att han absolut inte förstår eller inte vill förstå. Herr Struve tycks vara den förste i vår litteratur, som uttalat detta — och det är hans stora förtjänst.

Låt oss nu övergå till de av författarens påståenden om marxismen, som ger anledning till kritik. ”Vi kan inte annat än erkänna”, säger hr Struve, ”att denna lära ännu inte erhållit någon rent *filosofisk motivering* och att den ännu inte bemästrat det väldiga konkreta material, som världshistorien erbjuder. Vad som behövs är uppenbarligen en omprövning av fakta ur den nya teorins synpunkt; det behövs en kritik av teorin på grundval av fakta. Måhända kommer då många ensidigheter och förhastade generaliseringar att avlägsnas.” (S 46) Det är inte riktigt klart vad författaren menar med en ”rent filosofisk motivering”. Från Marx' och Engels' ståndpunkt har filosofin alls ingen rätt till en särskild, självständig existens, och dess material fördelas mellan den positiva vetenskapens olika grenar. Med filosofisk motivering kan man således förstå *antingen* en jämförelse mellan dess premisser och de strikt fastställda lagarna för andra vetenskaper (och hr Struve har själv erkänt att redan psykologin levererar satser, som gör det nödvändigt att förkasta subjektivismen och acceptera materialismen) *eller* erfarenheten av denna teorins tillämpning. I detta avseende har vi ett uttalande av hr Struve själv om att ”det alltid kommer att räknas materialismen till förtjänst att den gett en djupt vetenskaplig, sant *filosofisk* [kursiverat av författaren] tolkning av en hel rad [observera detta!] historiska fakta av oerhörd betydelse” (s 50). Detta senare uttalande av författaren innehåller erkännandet, att materialismen är den enda vetenskapliga metoden i sociologin och att det därför naturligtvis behövs en ”omprövning av fakta” ur denna synpunkt, särskilt en omprövning av fakta i den ryska historien och verkligheten, som de ryska subjektivisterna så ivrigt förvanskat. Vad beträffar anmärkningen om eventuella ”ensidigheter” och ”förhastade generaliseringar”, så skall vi inte dröja vid denna allmänna och därför oklara anmärkning utan direkt vända oss till en av de korrigeringar, som den ”av ortodoxi oanfäktade” författaren gör i Marx' ”förhastade generaliseringar”.

Frågan gäller staten. Genom att förneka staten har ”Marx och hans efterföljare ... överdrivit ... gått alltför långt i kritiken av *den moderna staten*” och hemfallit åt ”ensidighet”. ”Staten är”, korrigerar hr Struve denna överdrift, ”framför allt *en organisation för ordning*; en organisation för herravälde (klassherravälde) är den däremot i ett samhälle, där vissa gruppers underordnande under andra grupper betingas av dess ekonomiska struktur.” (S 53) Redan gentilordningen kände, enligt författarens mening, till staten som kommer att finnas kvar också sedan klasserna avskaffats, ty statens kännetecken är tvångsmakt.

Man kan bara förvåna sig över att författaren med en så påfallande brist på argument kritiserar Marx från sin katederståndpunkt. Framför allt har han alldeles orätt, då han anser att tvångs-makt är statens utmärkande drag: en tvångsmakt förekommer i varje mänsklig samlevnad, såväl i gentilordningen som i familjen, men någon stat fanns där inte. I samma verk, varifrån hr Struve hämtat citatet om staten, säger Engels att ”en offentlig makt, som är skild från folkets massa, utgör ett väsentligt kännetecken på staten” (Der Ursprung der Familie usw., 2. Aufl., S. 84; rysk översättning s 109) och lite tidigare aukrarieinstitutionenstitutionenØ1, att den ”angrep gentilordningen från två håll. För det första därigenom att den skapade en offentlig makt [eine öffentliche Gewalt — i ryska översättningen oriktigt återgivet med ”samhällelig kraft”], som inte längre sammanföll med det beväpnade folket som helhet” (ibid, S. 79; rysk översättning, s 105). Kännetecknet på en stat är således, att det finns en särskild klass av personer, i vilkas hand

makten är koncentrerad. En gemenskap, där en "organisation för ordning" i tur och ordning handhas av alla dess medlemmar, skulle givetvis ingen kunna kalla en stat. Vidare är hr Struves resonemang ännu ohållbarare beträffande den moderna staten. Att säga om den att den "framför allt [sic !?!] är en organisation för ordning" innebär att inte förstå en av de viktigaste punkterna i Marx' teori. Det särskilda skikt, i vars händer makten i det moderna samhället ligger, är byråkratin. Den direkta och mycket nära förbindelsen mellan detta organ och bourgeoisins klass, som härskar i det moderna samhället, framgår både av historien (byråkratin var bourgeoisins första politiska redskap mot feodaltherrarna och överhuvudtaget mot representanterna för det "gammalaristokratiska" systemet och med den beträddes det politiska herraväldets arena för första gången av personer som inte var högättade jordägare utan *raznotjintser*, småborgare") och av själva betingelserna för bildandet och rekryteringen av denna klass; detta organ står öppet bara för borgerliga som "utgått från folket" och det är med tusentals starka trådar lierat med denna bourgeoisier.¹ Författarens fel är så mycket förgärligare som just de ryska narodnikerna, som han hade den goda avsikten att leverera batalj emot, inte har en aning om att varje byråkrati, såväl i fråga om sitt historiska ursprung som sin nutida källa och sitt syfte, är en ren och uteslutande borgerlig inrättning, till vilken endast småbourgeoisins ideologer är i stånd att vända sig i producentens intresse.

Det är värt att dröja ytterligare något vid marxismens förhållande till etiken. På s 64-65 citerar författaren Engels' utomordentliga förklaring av förhållandet mellan frihet och nödvändighet: "Friheten nödvändigheten."ändigheten." Determinismen förutsätter inte alls fatalism, utan ger tvärtom just grundvalen för ett förnuftigt handlande. Man kan inte låta bli att tillägga, att de ryska subjektivisterna inte kunde orientera sig ens i en så elementär fråga som frågan om viljans frihet. Herr Michajlovskij snärjde hjälplöst in sig i en blandning av determinism och fatalism och fann en utväg ... genom att försöka sitta mellan två stolar: eftersom han inte ville förneka lagbundenheten, påstod han att viljans frihet var ett faktum av vårt medvetande (egentligen är det en idé, som hr Michajlovskij lånat av Mirtov) och därför kunde tjäna som grundval för etiken. Det är begripligt att dessa idéer, tillämpade på sociologin, inte kunde ge någonting annat än utopier eller en tom moral, som ignorerar den klasskamp, som pågår i samhället. Man måste därför erkänna att Sombart hade rätt i sitt påstående, att "i själva marxismen finns det från början till slut inte ett spår etik": i teoretiskt avseende underordnar den "den etiska ståndpunkten" under "kausalitetsprincipen"; i praktiskt avseende reducerar den den till klasskampen.

Framställningen av materialismen kompletterar hr Struve med en materialistisk bedömning av "två faktorer, som spelar en ytterst viktig roll i narodnikernas alla argument" — "de intellektuella" och "staten" (s 70). I denna bedömning framträder återigen samma "ickeortodoxa" inställning hos författaren, som noterades tidigare i samband med hans objektivism. "Om ... alla samhällsliga grupper överhuvudtaget utgör en reell kraft endast i den mån ... de sammanfaller med klasserna i samhället eller ansluter sig till dem, så är det uppenbart att de 'ståndslösa intellektuella' inte utgör någon reell samhällslig kraft." (S 70) I abstrakt teoretisk mening har författaren naturligtvis rätt. Han tar så att säga narodnikerna på ordet. Ni säger att det är de intellektuella, som måste länka in Ryssland på. "andra vägar" — men ni förstår inte att de är en nolla, eftersom de inte tillhör någon klass. Ni skryter med att de ryska ståndslösa intellektuella ständigt utmärkt sig genom sina idéers "renhet" — men det är just orsaken till att de alltid varit

¹ Jfr Karl Marx, *Der Bürgerkrieg in Frankreich*, S. 23 (Lpz. 1876) och *Der achtzehnte Brumaire*, S. 45-46 (Hmb. 1885): "Men den franska bourgeoisins *materiella intresse* är just på det intimaste förknippat med upprätthållandet av detta omfattande och vittförgrenade statsmaskineri [avses byråkratin]. Här placeras bourgeoisin den övertaliga delen av befolkningen och kompletterar i form av löner från staten vad den inte kan stoppa på sig i form av profiter, räntor, inkomster och honorar."

vanmäktiga. Författarens kritik inskränker sig till att jämföra narodnikernas absurda *idé* om de intellektuellas allmakt med sin egen alldeles riktiga *idé* om de ”intellektuellas maktlöshet i den ekonomiska processen” (s 71). Men en sådan jämförelse är inte tillräcklig. För att kunna bedöma de ryska ”ståndslösa intellektuella” såsom en särskild grupp i det ryska samhället, vilken är så karakteristisk för hela epoken efter reformen — den epok då adeln definitivt utträngdes av *raznotjintserna* — och vilken utan tvivel har spelat och fortfarande spelar en viss historisk roll, måste vi jämföra våra ”ståndslösa intellektuellas” idéer och till yttermera visso deras program med de *givna klassernas ställning och intressen i det ryska samhället*. För att undanröja möjligheten att misstänka oss för partiskhet skall vi inte själva göra denna jämförelse utan inskränka oss till att referera till den narodnik, vars artikel kommenterades i kapitel I. Av alla hans uttalanden framgår en alldeles bestämd slutsats: de ryska progressiva, liberala, ”demokratiska” intellektuella var borgerliga intellektuella. ”Ståndslösheten” utesluter inte alls att de intellektuellas idéer har klassursprung. Bourgeoisin har alltid och allestädes revolterat mot feodalismen i ståndslöshetens namn — också hos oss gick de ståndslösa intellektuella emot det gammal-aristokratiska ståndssystemet. Bourgeoisin har alltid och allestädes i hela ”folkets” namn uppträtt emot de föråldrade ståndsskrankorna och andra medeltida inrättningar, ehuru klassmotsättningarna inom folket ännu inte hade utvecklats, och den hade rätt, såväl i väst som i Ryssland, ty de kritiserade inrättningarna hindrade verkligen *alla*. Så snart ståndsväsendet i Ryssland erhållit ett avgörande slag (1861), började genast antagonismen inom ”folket” att träda i dagen, och samtidigt och till följd av detta framträdde antagonism bland de ståndslösa intellektuella mellan liberalerna och narodnikerna, böndernas ideologer (varvid de omedelbara producenternas första ryska ideologer inte märkte och inte heller kunde märka, att motsatta klasser uppstod bland bönderna). Den fortsatta ekonomiska utvecklingen ledde till att de sociala motsättningarna i det ryska samhället fullständigare blottades och framtvungade erkännandet av böndernas differentiering i lantbourgeoisin och proletariat. Narodismen hade redan nästan helt förvandlats till en småbourgeoisins ideologi och avskilt sig från marxismen. Därför utgör de ryska ”ståndslösa intellektuella” en ”reell samhällelig kraft”, *eftersom de försvarar allmänt borgerliga intressen*.¹ Att denna kraft likväl inte kunde skapa institutioner, som var lämpade för de intressen den försvarade, att den inte förmådde förändra ”den moderna ryska kulturens atmosfär” (hr V V), och att ”den aktiva demokratismen under den politiska kampens epok” avlöstes av ”social indifferentism” (hr V V i Nedelja 1894, nr 47) beror inte bara på den världsfrånvända karaktären hos våra inhemska ”ståndslösa intellektuella” utan också och huvudsakligen på ställningen hos de klasser, som de utgått och hämtat sin kraft ifrån, på dessa klassers dualism. Det kan inte bestridas att ”atmosfären” i Ryssland för dem innehöll många nackdelar, men den gav dem också några fördelar.

I Ryssland har den klass en särskilt stor historisk roll, som enligt narodnikerna inte är bäraren av ”arbetets rena idé”; dess ”aktivitet” kan inte sövas genom ”kokt stör med pepparrot”.

Marxisternas hänvisningar till denna klass ”sliter” därför inte alls ”av den demokratiska tråden”, såsom försäkras av hr V V, som specialiserat sig på att uppfinna de otroligaste dumheter om marxisterna, utan tar tvärtom upp denna ”tråd”, som det indifferentia ”samhället” låter glida sig ur händerna, och kräver att den utvecklas, stärks och förs närmare livet.

I samband med hr Struves ofullständiga bedömning av de intellektuella står hans inte helt lyckade

¹ Den småborgerliga karaktären hos de allra flesta av narodnikernas önsknings har påvisats i kapitel I. De önsknings, som inte faller under denna karakteristik (exempelvis ”arbetets församhälligande”), intar redan en alldeles minimal plats i den moderna narodismen. Såväl *Russkoje Bogatstvo* (1893, nr 11-12, Juzjakovs artikel *Frågor om Rysslands ekonomiska utveckling*) som hr V V (*Studier i teoretisk ekonomi*, S:t Petersburg 1895) protesterar mot hr N-on, som ”skarpt” (hr Juzjakovs uttryck) uttalar sig om det utslitna universalläkemedel, som krediter, utvidgat jordinnehav, migration osv utgör.

formulering av följande sats. ”Det måste bevisas”, säger han, ”att det gamla ekonomiska systemets upplösning är oundviklig.” (S 71) För det första, vad menar författaren med ”det gamla ekonomiska systemet”? Livegenskapen? Men dess upplösning behöver han ju inte bevisa. ”Folkproduktionen”? Men han säger själv senare och med full rätt, att denna ordkombination ”inte motsvarar någon reell historisk ordning” (s 177), att den med andra ord är en myt, då efter ”livegenskapens” upphävande varuproduktionen började utveckla sig mycket snabbt hos oss. Antagligen syftade författaren på det stadium av kapitalismens utveckling, då den ännu inte fullständigt frigjort sig från de medeltida inrättningarna, då handelskapitalet ännu var starkt och en stor del av producenterna fortfarande var engagerade i småproduktion. För det andra, vad anser författaren vara kriteriet på denna oundviklighet? Den ena eller andra klassens herravälde? Egenskaperna hos det givna systemet av produktionsförhållanden? I bägge fallen reducerar sig frågan till ett *konstaterande* av att de ena eller andra (kapitalistiska) förhållandena *existerar*; frågan reducerar sig till ett *konstaterande av ett faktum* och den borde under inga omständigheter ha överförts till framtidsresonemangens område. Dylika resonemang borde man låta herrar narodniker, som söker ”andra vägar för fosterlandet”, ha monopol på. Redan på följande sida säger författaren själv, att varje stat är ett ”uttryck för bestämda samhällsklassers herravälde”, att ”det måste göras en omfördelning av den sociala makten mellan de enskilda klasserna för att staten på ett genomgripande sätt skall ändra sin kurs” (s 72). Allt detta är fullständigt sant och mycket träffande riktat mot narodnikerna och i enlighet härmed borde man ha ställt frågan på annat sätt: det måste bevisas att det existerar kapitalistiska produktionsförhållanden i Ryssland (inte att de ”oundvikligt upplöses” osv); det måste bevisas att också de ryska uppgifterna bekräftar lagen att ”varuhushållningen är en kapitalistisk hushållning”, dvs att också hos oss varuhushållningen överallt växer över i kapitalistisk hushållning; det måste bevisas att det överallt råder ett system, som till sitt väsen är borgerligt, att det är just denna klass' herravälde och inte narodnikernas beryktade ”tillfälligheter” eller ”politiken” osv, som leder till att producenten befrias från produktionsmedlen och att han överallt måste arbeta för andras räkning,

Med detta skall vi sluta vår analys av den första delen av hr Struves bok, vilken har en allmän karaktär.

Skrivet i slutet av 1894—början av 1895

V I Lenin: *Samlade skrifter*, 5:e ry uppl, b 1, s 412-444

Publicerat 1895 i samlingsverket *Material för att karakterisera vår ekonomiska utveckling*, S:t Petersburg

[Svenska översättningen av det följande avsnittet är hämtat från Lenin, *Samlade skrifter i urval*, band 2. OBS att det som i den svenska översättningen av kapitel II (se ovan) benämns ”narodism” resp. ”narodniker” kallas här för ”folklighetsrörelse” resp. ”folklighetsmän” – *Red anm*]

Utdrag ur Kapitel III.

Hur de ekonomiska frågorna behandlas av ”de folkliga” och av hr Struve.

Här måste vi för det första utförligt dröja vid en oriktig åsikt (eller ett misslyckat uttryck) av författaren beträffande Marx' efterföljare, och för det andra vid formuleringen av uppgifterna för den ekonomiska kritiken mot folklighetsrörelsen.

Hr Struve säger att Marx föreställde sig övergången från kapitalismen till den nya samhällsordningen i form av ett abrupt fall, ett sammanbrott av kapitalismen. (Han anser att "vissa ställen" hos Marx ger anledning till denna uppfattning; medan denna åsikt i själva verket är genomgående i *alla Marx' verk*). Hans efterföljare kämpar *för reformer*. I Marx' ståndpunkt från 40-talet "gjordes en viktig korrektion": i stället för den "klyfta", som skiljer kapitalismen från den nya samhällsordningen, medgavs "en hel rad övergångar".

Vi kan under inga omständigheter erkänna detta som riktigt. "Marx' efterföljare" har inte gjort några som helst vare sig viktiga eller oviktiga "korrektioner" (på svenska: *rättelser*) i hans ståndpunkt. Kampen för reformer vittnar ingalunda om någon "korrektion", rättar inte i ringaste grad läran om klyftan och om det abrupta fallet, emedan denna kamp föres i det öppet och bestämt erkända syftet att uppnå just detta "fall"; men att för detta kräves en "hel rad övergångar" från den ena fasen av kampen till den andra, från det ena stadiet till det andra — det erkände Marx också på 40-talet, då han skrev i "Manifestet" att man inte kan *skilja* rörelsen i riktning mot den nya samhällsordningen från arbetarrörelsen (och följaktligen inte heller från kampen för reformerna), och han föreslog själv i konsekvens härmed en rad praktiska åtgärder.

Om hr Struve ville påvisa *utvecklingen* i Marx' ståndpunkt, så har han naturligtvis rätt. Men då ser vi här ingen "korrektion" av hans åsikter utan raka motsatsen: ett *genomförande*, ett *förverkligande* av dem.

Vi kan inte heller förklara oss ense med författarens inställning till folklighetsrörelsen.

"Vår 'folkliga' litteratur — säger han — har tagit fatt i motsättningen mellan nationalrikedomen och folkvälståndet, det sociala framåtskridandet och framåtskridandet ifråga om fördelningen." (S. 131.)

Folklighetsrörelsen "tog inte fatt i" denna motsättning, utan *konstaterade* endast att i Ryssland efter reformen fanns samma motsättning mellan å ena sidan framåtskridande, kultur och rikedom och å andra sidan producentens lösgörande från produktionsmedlen, minskningen av producentens andel i produkten av folkets arbete, tillväxten av elände och arbetslöshet, vilket allt skapade denna motsättning också i Västeuropa.

... "På grund av sin humanitära, folkvänliga karaktär löste denna litteratur genast frågan till förmån för folkvälståndet, och då vissa folks hushållningsformer (byalaget, artelen) tycktes förkroppsliga den ekonomiska jämlikhetens ideal och på så sätt säkra folkvälståndet, medan produktionens framåtskridande under den ökade omsättningens inflytande inte gav något löfte om att gynna dessa former, d& den avlägsnade deras ekonomiska och psykiska grundvalar, så ställde 'de folkliga' — under hänvisning till Västeuropas sorgliga erfarenhet beträffande det industriella framåtskridandet, som baserade sig på privategendomen och ekonomisk frihet — mot varuhushållningen, d. v. s. kapitalismen, den så kallade 'folkproduktionen', vilken skulle garantera folkvälstånd, såsom ett socialt och ekonomiskt ideal, för vars bevarande och fortsatta utveckling det tillkommer de ryska intellektuella och det ryska folket att kämpa."

I detta resonemang framträder bristerna i hr Struves framställning fullt tydligt. Folklighetsrörelsen skildras som en "humanitär" teori, vilken "grep tag" i motsättningen mellan nationalrikedomen och folkfattigdomen och "löste frågan" till förmån för fördelningen, ty "Västerlandets erfarenhet" "lovade inte" något folkvälstånd. Och författaren börjar opponera mot en sådan "lösning" av frågan, varvid han lämnar ur sikte att han kämpar endast mot det idealistiska och dessutom naivt-drömmande höljet över folklighetsrörelsen, men inte mot dess innehåll, han lämnar ur sikte att han redan genom att ställa frågan på samma professorsaktiga sätt, som är vanligt bland herrar folklighetsmän, begår ett stort fel. — Som vi redan anmärkte, är folklighetsrörelsens innehåll en återspeglning av den ryska småproducentens ståndpunkt och intressen. Teorins "humanitet och folkvänlighet" var en följd av det förtryckta läget hos vår

småproducent, som måste utstå hårda missöden såväl på grund av de ”gamla adliga” förhållandena och traditionerna som av storkapitalets tryck. Folklighetsrörelsens förhållande till ”Västeuropa” och dess inflytande på Ryssland bestämdes givetvis inte alls därav att den ”grep tag” i en eller annan idé som kommit från Västeuropa, utan av småproducentens levnadsförhållanden : han såg sig ställd inför storkapitalismen, vilken tillägnat sig den västeuropeiska tekniken, och då han förtrycktes av storkapitalismen, uppställde han naiva teorier, enligt vilka det inte var den kapitalistiska ekonomin, som bestämde den kapitalistiska politiken, utan politiken som bestämde kapitalismen, och vilka förklarade att storkapitalismen är någonting främmande för det ryska livet, någonting importerat. Genom att småproducenten fjättrades vid sitt avskilda lilla företag, berövades han möjligheten att förstå statens sanna karaktär — och han vände sig till denna med bön om understöd och bistånd åt små- (”folk”-)produktionen. Den föga utvecklade klassmotsättning, som är det ryska kapitalistiska samhället egen, resulterade i att den teori som dessa småborgerlighetens ideologer lanserade, uppträdde som representant för arbetets intressen i allmänhet.

I stället för att visa det absurda redan i ”de folkligas” sätt att behandla frågan och klargöra att deras ”lösning” av frågan bestämdes genom småproducentens materiella levnadsbetingelser ådagalägger författaren själv i sin frågeställning en dogmatism, som erinrar om ”de folkligas” ”*val*” mellan ekonomiskt och socialt framåtskridande.

”Uppgiften att kritisera folklighetsrörelsens ekonomiska grundval . består i att ... bevisa följande:

1. Det ekonomiska framåtskridandet är en nödvändig betingelse för det sociala framåtskridandet; det senare framgår historiskt ur det förra och på ett bestämt utvecklingsstadium måste mellan de bägge processerna en organisk växelverkan, ett ömsesidigt beroende framträda, och har i verkligheten framträtt.” (S. 133.)

I allmänhet sagt är detta påstående naturligtvis fullständigt riktigt. Men det antyder snarare uppgifterna för kritiken av folklighetsrörelsens sociologiska än av dess ekonomiska grundval: i grund och botten är detta en annan formulering av den lära, enligt vilken det är produktivkrafternas utveckling som bestämmer samhällets utveckling, och som vi talade om i kap. I och II. För en kritik av ”folklighetsrörelsens *ekonomiska grundval*” är detta inte tillräckligt. Frågan måste formuleras konkretare, den måste föras över från framåtskridande i allmänhet till det ryska kapitalistiska samhällets ”framsteg”, till de oriktigheter i uppfattningen av *detta* framåtskridande, vilka framkallat folklighetsmännens löjliga sagor om tabula rasa¹, om ”folkproduktion”, om att den ryska kapitalismen saknar jordmån för sin utveckling o. s. v. I stället för att säga att det måste uppstå en växelverkan mellan det ekonomiska och det sociala framåtskridandet, måste man hänvisa till (eller åtminstone antyda) bestämda utslag av det sociala framåtskridandet i Ryssland, i vilka ”de folkliga” inte ser *sådana* ekonomiska rötter.²

2. ”Därför är frågan om produktionens organisering och graden av arbetets produktivitet en fråga som går före frågan om fördelningen; under vissa historiska betingelser, då folkarbetets produktivitet såväl absolut som relativt taget är mycket ringa, framträder produktionsmomentets dominerande betydelse särskilt starkt.”

¹ Rent blad. Här syftas på ”de folkligas” åsikt att den ryska hushållningen i sig själv vore ren från kapitalism och att kapitalismen i Ryssland skulle vara en importerad och artificiell företeelse. — *Red.*

² Man kan invända att jag helt enkelt ilar i förväg: författaren sade ju att han hade för avsikt att från de allmänna frågorna så småningom gå över till de konkreta, vilka han ju också behandlar i kap. VI. Men saken är den att det abstrakta tillvägagångssättet i hr Struves kritik, vilket vi påvisat, är ett utmärkande drag för *hela* hans bok, också för kap. VI och t. o. m. för den avslutande delen. Vad som framför allt hos honom kräver rättelse är just hans sätt att *ställa frågan*.

Författaren stödjer sig här på Marx' lära om fördelningens underordnade betydelse. Som motto för kap. IV har han tagit de ord ur Marx' anmärkningar till Gotha-programmet, i vilka Marx sätter vulgärsocialismen i motsättning till den vetenskapliga socialismen, som inte tillmäter fördelningen någon väsentlig betydelse, som förklarar samhällsordningen vara beroende av *produktionsförhållandenas* organisation och anser att dessas nuvarande organisation i sig redan innesluter ett bestämt system för fördelningen. Denna idé går, såsom författaren alldeles riktigt anmärker, som en röd tråd genom hela Marx' lära och den har en ytterst viktig betydelse då det gäller att klargöra folklighetsrörelsens småborgerliga innehåll. Men den senare delen av hr Struves sats fördunklar den i hög grad, särskilt till följd av den oklara termen "produktionsmoment". Det kan måhända uppstå betänkligheter ifråga om hur denna term skall förstås. Folklighetsmannen står på samma ståndpunkt som småproducenten, vilken förklarar sina missöden synnerligen ytligt: med att han är "fattig", medan grannen, som är uppköpare, är "rik", med att "överheten" hjälper endast storkapitalet o. s. v., kort sagt, med säregenheter i fördelningen, misstag i politiken o. s. v. Vilken ståndpunkt uppställer nu författaren mot folklighetsmannen? Storkapitalets, som med förakt ser ned på den hemslöjdsidkande bondens ynkliga företag och bröstar sig över den höga utvecklingsgraden hos sin produktion, över sin "förtjänst", som består i att han höjt den både i absolut och i relativ mening låga nivån hos folkarbetets produktivitet? Eller ståndpunkten hos den senares antipod, som redan lever under så utvecklade förhållanden att han inte kan nöja sig med hänvisningar till politiken och till fördelningen, som börjar inse att orsaken ligger djupare: i själva produktionens (samhälleliga) organisation, i själva folkhushållningens uppbyggnad på den individuella egendomens grundval under marknadens kontroll och ledning? En sådan fråga kunde naturligtvis dyka upp hos läsaren, så mycket hellre som författaren stundom använder uttrycket "produktionsmoment" vid sidan av uttrycket "ekonomiskt sinne" (se. s. 171: "de folkliga" "ignorerar produktionsmomentet" till en grad som "närmar sig förnekande av allt ekonomiskt sinne"), så mycket hellre som författaren med förhållandet mellan "irrationell" och "rationell" produktion ibland suddar ut förhållandet mellan småproducenten och den producent, som redan slutgiltigt förlorat produktionsmedlen. Det är obestridligt att detta *från objektiv ståndpunkt* sett inte förringar det riktiga i författarens framställning; att det är lätt för envar, som förstår det kapitalistiska systemets antagonistiska natur, att föreställa sig saken ur det senare förhållandets synpunkt. Men då det är allmänt bekant att just herrar folklighetsmän i Ryssland inte förstår detta, så är det också önskvärt att man i diskussionerna med dem får se mera bestämdhet och fullständighet och så få alltför allmänna, abstrakta satsar som möjligt.

Såsom vi i kap. I med hjälp av ett konkret exempel försökte visa, består hela skillnaden mellan folklighetsrörelsen och marxismen *i karaktären hos kritiken av den ryska kapitalismen*. Vid kritiken av kapitalismen anser folklighetsmannen det vara tillräckligt att konstatera att det finnes utsugning, att det existerar en växelverkan mellan denna och politiken o. s. v. Marxisten anser det vara nödvändigt att förklara dessa yttringar av utsugningen och sammanknyta dem med varandra till ett system av bestämda produktionsförhållanden, en särskild socialekonomisk formation, varvid lagarna för dennas funktion och utveckling bör underkastas en objektiv undersökning. Vid kritiken av kapitalismen anser folklighetsmannen det vara tillräckligt att utdöma den utifrån ståndpunkten av sina ideal, ur den "moderna vetenskapens och de moderna etiska idéernas" synpunkt. Marxisten anser det vara nödvändigt att ingående undersöka de klasser, vilka bildas i det kapitalistiska samhället, han anser kritiken hållbar endast om den utgår från en bestämd klass' ståndpunkt, endast om den inte är baserad på en "individs" moraliska omdöme, utan på den exakta formuleringen av den samhälleliga process, som faktiskt äger rum.

Om man med utgångspunkt från detta skulle försöka att formulera uppgifterna för kritiken av

folklighetsrörelsens ekonomiska grundsatser, så skulle de definieras ungefär på följande sätt:

Man måste bevisa att storkapitalismen i Ryssland förhåller sig till "folkproduktionen" såsom en fullt utvecklad företeelse förhåller sig till en outvecklad, såsom det högsta utvecklingsstadiet av den kapitalistiska samhällsformationen förhåller sig till dess lägsta stadium¹; att producentens avskiljande från produktionsmedlen och den omständigheten att den som äger penningarna tillägnar sig produkten av hans arbete, såväl i fabriken som också på själva landsbygden, t. o. m. i byalaget, inte får sin förklaring genom politiken, inte genom fördelningen, utan genom de produktionsförhållanden, vilka nödvändigt uppstår inom varuhushållningen, genom det för det kapitalistiska samhället² karakteristiska bildandet av klasser, vilkas intressen strider mot varandra; att dessa förhållanden (småproduktionen), vilka folklighetsmännen med undgående av kapitalismen vill lyfta upp till ett högre stadium, redan innehåller kapitalism och den antagonism mellan klasserna och konflikterna mellan dem, som är utmärkande för kapitalismen — men endast i dess värsta form, vilken försvårar producentens självständiga verksamhet — och att därför folklighetsmännen, då de ignorerar de sociala motsättningar som redan finnes och drömmer om "andra vägar för fosterlandet", är utopister och reaktionärer, emedan storkapitalismen endast utvecklar, rengör och klarlägger innehållet hos dessa motsättningar, som finnes överallt och allestädes i Ryssland.

I omedelbart samband med den alltför abstrakta formuleringen av uppgifterna för den ekonomiska kritiken av folklighetsrörelsen står också författarens fortsatta framställning, vilken visar, inte den ryska men den västeuropeiska kapitalismens "nödvändighet" och "progressivitet". Ehuru denna framställning inte direkt berör frågan om det ekonomiska innehållet i folklighetsrörelsens lära, ger den dock mycket intressant och lärorikt. I vår "folkliga" litteratur har mer än en gång röster höjts för att ge uttryck åt misstroende för den västeuropeiska arbetarrörelsen. Särskilt tydligt kom detta till uttryck under tiden för herrar Michailovskijs & Co:s ("Russkoje Bogatstvo", 1893-1894) senaste polemik mot marxisterna. Vi har ännu inte sett någonting gott av kapitalismen — skrev hr Michailovskij vid den tiden.³

Det absurda i dessa småborgerliga åsikter vederlägges förträffligt genom genom hr Struves uppgifter, så mycket mera som dessa uppgifter är hämtade från den nyaste borgerliga litteraturen,

¹ Analysen av den ekonomiska sidan måste givetvis kompletteras med en analys av den sociala, juridisk-politiska och ideologiska överbyggnaden. Bristen på förståelse för sambandet mellan kapitalismen och "folkproduktionen" framkallade hos folklighetsmännen idén om agrarreformens, statsmaktens, de intellektuellas o. s. v. *klasslösa* karaktär. Den materialistiska analysen, som återför alla dessa företeelser till klasskampen, måste konkret påvisa att vårt ryska "sociala framåtskridande" efter reformen endast var en följd av det kapitalistiska "ekonomiska framåtskridandet".

² En "granskning av fakta" rörande de ryska ekonomiska förhållandena, särskilt de, ur vilka folklighetsmannen hämtar material för sina oskuldsrena drömmier, d. v. s. bondehushållningen och hemindustrin, måste visa att orsaken till producentens förtryckta ställning inte ligger i fördelningen ("bonden är fattig, uppköparen rik"), utan redan i själva produktionsförhållandena, i själva den samhälleliga organisationen hos den moderna bondehushållningen och hemindustrin. Av detta kommer det att framgå att också i "folk"-produktionen "frågan om produktionens organisering går före frågan om fördelningen".

³ Man kan inte låta bli att nämna att hr Michailovskij i sitt svar till hr Struve konstaterar "egenkärlek" hos Engels, vilken säger att arbetarrörelsen i Västeuropa är ett dominerande, gigantiskt faktum i vår tid, vilket gör nutiden bättre än någon föregående epok och rättfärdigar historien om dess uppkomst.

Denna helt enkelt upprörande beskyllning mot Engels är ytterst karakteristisk för värderingen av den nuvarande folklighetsrörelsen.

Dessa herrar kan prata om en "folksanning", de förstår att tala med vår "societet" och att klandra den för att den valt en oriktig väg för fosterlandet, de förstår att sjunga en vacker visa med motivet "antingen nu eller aldrig" och att sjunga så under "10 år, 20 år, 30 år och mera" — men de är absolut ur stånd att förstå, vilken allomfattande betydelse en självständig aktion av dem har, i vilkas namn de sjunger sina vackra visor.

vilken ingalunda kan misstänkas för att överdriva. De citat, som författaren anför, visar att i Västeuropa alla, t. o. m. borgaren, är klara över att kapitalismens övergång i en ny social-ekonomisk formation är oundviklig.

Arbetets församhälleligande genom kapitalismen har gått så långt att man t. o. m. i den borgerliga litteraturen högljutt talar om nödvändigheten av "en planmässig organisation av folkhushållningen". Författaren har fullkomligt rätt, när han säger att detta är ett "tidens tecken", ett tecken på den kapitalistiska ordningens fullständiga upplösning. Högst intressanta är de uttalanden han citerar, inte endast av borgerliga professorer, utan också av konservativa, vilka är tvungna att erkänna det, som de ryska radikalerna än i dag önskar förneka nämligen att arbetarrörelsen framkallats genom de materiella betingelser, som kapitalismen skapat, och inte "helt enkelt" genom kulturen eller några andra politiska betingelser.

Efter allt vad vi anfört är det väl knappast nödvändigt att dröja vid författarens resonemang om att fördelningen kan göra framsteg endast om den stödjer sig på en rationell produktion. Det är klart att meningen i denna sats är, att endast den på en rationell produktion baserade storkapitalismen försätter producenten i sådana betingelser, som tillåter honom att resa huvudet, att tänka efter och sörja både för sig själv och för dem, som till följd av den efterblivna produktionen inte befinner sig i dessa betingelser.

Vi skall ägna endast ett par ord åt följande sats av hr Struve: "Den ytterst olikmässiga fördelningen, som fördröjer det ekonomiska framåtskridandet, har inte framkallats genom kapitalismen: kapitalismen har ärvt den" från den epok, då det enligt romantikernas mening flöt mjölk och honung (s. 159). Det är sant, om författaren med detta endast vill säga att det också före kapitalismen fanns en olikmässig fördelning, vilket herrar folklighetsmän är böjda att glömma bort. Men det är oriktigt, om man därmed bestrider att kapitalismen har ökat olikmässigheten i fördelningen. Under livegenskapen fanns det inte och kunde inte finnas en så skarp olikhet som den vilken existerar mellan den fullständigt utarmade bonden eller trasproletären och bank-, järnvägs- eller industrimagnaten och vilken uppkommit i det kapitalistiska Ryssland efter reformen.

Vi övergår till kap. V. Här ger författaren en allmän karakteristik av "folklighetsrörelsen såsom en ekonomisk världsåskådning". Enligt hr Struves mening är "de 'folkliga' naturhushållningens och den primitiva jämlikhetens ideologer". (S. 167.)

Vi kan inte förklara oss ense med en sådan karakteristik. Vi skall inte här börja upprepa de argument, som anfördes i kap. I, vilka talar för att "de folkliga" är småproducentens ideologer. Där påvisade vi redan att det är just småproducentens materiella levnadsbetingelser, hans övergångsställning, hans ställning mellan "företagarna" och "arbetarna" som framkallar såväl folklighetsmännens bristande förståelse för klassmotsättningarna som också den besynnerliga blandningen av framstegsvänliga och reaktionära punkter i deras program.

Här skall vi endast tillägga att den ryska folklighetsrörelsen genom den förra, d. v. s. den progressiva sidan närmar sig den västeuropeiska demokratismen, och därför kan man på den fullständigt tillämpa den geniala karakteristik av demokratismen, som gavs för över 40 år sedan med anledning av vissa händelser i Frankrikes historia:

"Men demokraten, som representerar småborgerskapet, alltså en övergångsklass, där två klassers intressen samtidigt avtrubbar varandra, inbillar sig därför vara upphöjd över klassmotsättningar överhuvud taget. Demokraterna erkänner att de har en privilegierad klass som fiende, under det att de själva tillsammans med hela den övriga delen av nationen bildar *folket*. Det är de som förfäktar *folkets rätt*, det är de som representerar *folkets intressen*. De behöver därför inte vid en förestående kamp pröva de

olika klassernas intressen och positioner. De behöver inte i alltför hög grad överväga sina egna medel...

Om nu i praktiken deras intressen visar sig som intresselösa och deras makt som *vanmakt*, så ligger orsaken härtill antingen hos de skadliga sofisterna, som delar det *odelbara folket* i olika fientliga läger², ... eller också har det hela strandat på en detalj vid utförandet eller har en oförutsedd tillfällighet för denna gång förstört spelet. I varje fall går demokraten lika fläckfri ur det skymfligaste nederlag som han utan egen förskyllan gått in i det, stärkt i sin övertygelse om att han måste segra, att inte han själv och hans parti måste uppge den gamla ståndpunkten utan tvärtom, att förhållandena måste mogna för denna” (ihm entgegenzureifen haben. ”Louis Bonapartes adertonde brumaire”, s. 57, 58).

Att den karakteristik av ”de folkliga” är oriktig, vilken skildrar dem som naturhushållningens och den primitiva jämlikhetens ideologer, det visade de exempel, vilka författaren själv anfört. ”Som en *kuriositet* måste man nämna — säger hr Struve — att hr Nik.-on än i dag kallar Vasiljtkov en liberal ekonom” (s. 169). Om man tar det väsentliga av denna benämning, så är den inte alls kuriös. Vasiljtkov reser i sitt program kravet på billig och vitt spridd kredit. Herr Nik.-on kan inte undgå att se att på grundvalen av ett kapitalistiskt samhälle, sådant det ryska samhället är, krediten endast kommer att stärka bourgeoisin och leder till att ”de kapitalistiska förhållandena utvecklas och stärkes” (”Skisser”, s. 77). Liksom alla folklighetsmän representerar Vasiljtkov med sina praktiska åtgärder endast småbourgeoisins intressen. Det enda som kan vara kuriöst är att hr Nik.-on, som satt sig sida vid sida med publicisterna från ”Ruskoje Bogatstvo”, ”än i dag” inte ser, att de är precis likadana små ”liberala ekonomer” som furst Vasiljtkov. Utopismens teori försonar sig i praktiken lätt med småborgerliga framsteg. Denna definition av folklighetsrörelsen bekräftas ytterligare av Golovatjev, som är medveten om det absurda i att utdela jord åt alla och föreslår ”en billig kredit åt arbetsfolket”. Då hr Struve kritiserar denna ”häpnadsväckande” teori, riktar han uppmärksamheten endast på dess teoretiska absurditet, men tycks inte lägga märke till dess småborgerliga innehåll.

Slutet av 1894.

¹ Precis som de ryska folklighetsmännen. De bestrider inte att det i Ryssland finnes klasser, som är antagonistiska till producenten, men de söver sig till ro med resonemanget om att dessa ”rövare” är fullständigt betydelselösa i jämförelse med ”folket” och vill inte befatta sig med en noggrann undersökning av varje enskild klass' läge och dess intressen, de vill inte undersöka, om inte intressena hos en viss kategori av producenterna sammanflätas med ”rövarnas” intressen och sålunda försvagar de förras motståndskraft mot de senare.

² Enligt de ryska folklighetsmännen är det de elaka marxisterna som bär skulden, emedan de på ett konstlat sätt inympar kapitalismen och dess klassantagonism i en jord, där den ”ömsesidiga sociala anpassningen” och den ”solidariska verksamhetens” blommor så yppigt frodas. (Hr V. V., cit. av Struve, s. 161.)